

**TIDSSERIER - DEN EMPIRISKA
SAMHÄLLSVETENSKAPENS RYGGGRAD**
Motiv för en institutionsbaserad frågeundersökning

Sören Holmberg och Lennart Weibull

Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg har en lång tradition i fråga om massmedie- och opinionsforskning. Jörgen Westerståhl och Bo Särilvik genomförde redan i mitten av 1950-talet intervjuundersökningar om tidningsval och partival. Verksamheten har under senare decennier förts vidare och utvecklats. Forskningen om väljare och val har expanderat kraftigt och omfattar numera inte bara studier av väljarnas åsikter utan också undersökningar av massmediernas, partiernas och riksdagsmännens insatser vid valen.

Massmedieforskningen har under samma tid vuxit fram som ett eget huvudområde. Redan i början handlade det om studier av tidningskoncentrationens effekter, men redan slutet av 1970-talet genomför forskningsprogrammet Dagspresskollegiet regelbundna undersökningar av hur människor tar del av dagspress, radio och TV, av trovärdighet hos olika medier och av synen på journalistikens innehåll. Under början av 1980-talet har medieforskningen vidgats till att omfatta studier av masskommunikation som ett allmänt kulturfenomen. Numera finns även en särskild professur i massmedieforskning och en Avdelning för masskommunikation.

Statsvetenskapliga institutionen har från tidigt 1950-tal kännetecknats av en empirisk forskningsinriktning. Den faktiska undersökningsverksamheten har samtidigt varit splittrad med ett relativt blygsamt samarbete mellan de olika projektens datainsamlingar. Mot denna bakgrund har det sedan länge funnits funderingar om en samordning mellan olika undersökningsinsatser i syfte att skapa en korsbefruktning mellan olika projekt, samtidigt som det därigenom skulle gå att få vissa samordningsvinster. Med institutionens samlade forskningsresurser i ryggen borde det vara möjligt att få till stånd regelbundna undersökningar och inte behöva begränsa sig till enstaka datainsamlingar bara vid vissa särskilda tidpunkter, under vissa kampanjer eller under t ex enbart valår.

OM-projektet

Med hänsyn till det redovisade syftet togs våren 1986 initiativet till ett första försök med en för Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation gemensam datainsamling. Initiativet kom från de forskningsansvariga inom valforskningsprogrammet respektive masskommunikationsforskningen, vilka båda hade ett särskilt intresse i att åstadkomma löpande undersökningar. En förbudjan till medverkan gick ut till samtliga forskningsprojekt i masskom-

munikation och statskunskap. Det visade sig finnas ett mycket stort intresse för en gemensam studie av detta slag.

På grundval av det dokumenterade intresset formades SOM-projektet i syfte att åstadkomma en första datainsamling hösten 1986. SOM är en förkortning av undersökningens projektnamn *Samhälle Opinion Massmedia*. En ledningsgrupp tillsattes och en forskningsassistent förordnades för att hålla i de praktiska detaljerna kring undersökningen. Datainsamlingen hösten 1986 skulle ses som ett testfall på intresset för fortsatta undersökningar av samma slag.

Att SOM inte bara skulle vara ett forskningsanknutet projekt utan även ha ett ansvar för utbildning markerades genom att doktorander utan egna medel skulle erbjudas 'friplatser'.

Enkätstudier

Utgångspunkten för SOM 86 var att undersökningen skulle vara baserad på ett tillräckligt stort urval för att tillåta tämligen detaljerade analyser samt att kostnaderna skulle ligga på en rimlig nivå så att det skulle bli ekonomiskt möjligt att eventuellt fortsätta med regelbundet återkommande SOM-undersökningar. Med dessa krav blev det naturligt att främst överväga enkäter som datainsamlingsmetod.

Erfarenheten av enkätmetodik finns sedan länge vid statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation. Dagspresskollegiet använder postenkäter för sina lokala läsarundersökningar, liksom förvaltningsforskningen arbetat med enkäter i flera lokala kommunstudier. Det har även förekommit kontakter med undersökningsorganisationer som Testologen och Forskningsgruppen för Samhälls- och Informationsstudier (FSI, Torsten Österman) samt Stiftelsen för Opinionsstudier (Sten Hultgren) vilka har goda erfarenheter av enkätmetodik. Med hänsyn till detta beslöts att SOM 86 skulle genomföras genom en postenkät.

En andra fråga var om SOM skulle genomföras helt i institutionens regi på det sätt som Dagspresskollegiet och förvaltningsforskningen gjort med sina studier. Detta bedömdes dock bli alltför resurskrävande, åtminstone för en första SOM-enkät. Istället togs offerter in från olika undersökningsföretag. Statistiska centralbyrån blev utsedd till ansvarig för SOM 86. Konstruktion och utformning av själva frågeformuläret gjordes av de deltagande projekten och koordinerades av SOM:s ledningsgrupp.

Den första undersökningen 1986

Det totala urvalet för SOM 86 bestämdes till 2500 personer, baserade på ett slumpmässigt urval av befolkningen mellan 15 och 75 år.

Tidsplanen lades upp så att undersökningen skulle gå i fält i mitten av oktober 1986 och ligga ute till början av december. Under denna tid skulle tre skriftliga

Åminnelser göras. Slutrapport och frekvenstabeller skulle vara framme i början av ästföljande år.

Totalt deltog åtta forskningsprojekt i SOM 86, representerande olika delar av statsvetenskapliga institutionens och Avdelningen för masskommunikations forskning. Till detta kom ett doktorandprojekt. De olika projekten medverkade med olika antal frågor. Bakgrundsfrågorna utarbetades gemensamt. Totalt kom enkätformuläret att omfatta ca 70 frågor med totalt ca 300 svarsalternativ.

Enkätundersökningar i Sverige brukar normalt ge svarsfrekvenser på mellan 65 och 75 procent beroende på typen av svarspersoner, geografiska områden, omfattning av frågeformulär samt undersökningens ämnesområden. SOM 86 resulterade i en svarsfrekvens på 68 procent av nettourvalet. Resultatet bedömdes vara fullt acceptabelt. Undersökningen fortsattes dock med uppföljande telefonintervjuer som begränsades till ett urval centrala frågor. Härigenom nåddes en total svarsfrekvens på 77 procent.

SOM-modellen

Det positiva utfallet av SOM 86 ledde till att SOM-projektet fortsattes 1987 med i huvudsak samma uppläggning som tidigare. SOM 87 administrerades direkt av Avdelningen för masskommunikation. Den fick i övrigt samma uppläggning som SOM 86, men var mera omfattande både i fråga om deltagande projekt och i fråga om mängden enkätfrågor - ett formulär på 23 sidor i jämförelse med 18 sidor 1986.

Genom att även SOM 87 fungerade på ett tillfredsställande sätt beslöts vid utvärderingen att i princip fortsätta SOM-projektet tills vidare och med samma ramar som tidigare. SOM 88 genomfördes sålunda hösten 1988 med Statistiska centralbyrån som ansvarig för enkätbehandlingen. Datainsamlingen för SOM 89 görs av IMU/Testologen.

SOM-undersökningen leds av en referensgrupp med forskare från Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation. Ledningsansvariga är Sören Holmberg och Lennart Weibull som även håller i utformning och uppläggning av varje undersökning. Vidare finns en forskningsassistent som praktiskt håller i arbetet.

SOM-modellen ingår även publicering av en särskild rapportserie. I denna redovisas dels en översikt av uppläggning och utfall av varje års undersökning, dels exempel på empiriska resultat. De senare skrivs av berörda projekt.

Vidstående tabell ger en sammanfattande översikt av deltagande projekt i SOM-undersökningarna 1986-1989.

Tidsserien SOM

Genom att även SOM 89 nu kommit igång är det rimligt att påstå att SOM blivit en etablerad datainsamling. För berörda forskningsprojekt vid Statsvetenskapliga institutionen och Avdelningen för masskommunikation har tillgången till SOM blivit en viktig förutsättning för att få fram empiriska data. Även projekt från andra institutioner har visat intresse att få delta i SOM. Tills vidare har dock det interna intresset varit så stort att endast projekt som redan har samarbete med institutionen och avdelningen kunnat erbjudas sådan möjlighet.

Det datamaterial som samlas in SOM-undersökningarna kommer successivt att bli tillgängligt även för andra forskare genom att det arkiveras vid Sveriges Samhällsvetenskapliga Datarkiv (SSD) vid Göteborgs universitet. De som är intresserade av att bearbeta gamla SOM-data kan således vända sig dit.

SOM har vuxit för varje år och de totala kostnaderna har stigit. Mot den bakgrunden kan man fråga sig hur mycket resurser en forskningsinstitution har möjlighet att sätta av för en regelbundet återkommande datainsamling av det slag som SOM-studien representerar. Den bärande tanken med SOM-modellen är dock att det just är tidsserier (teoretiskt relevanta och omsorgsfullt mätta) som på sikt kommer att tillföra samhällsforskningen dess mest värdefulla material. Därför är vi övertygade om att satsningen på SOM-projektet är en riktig prioritering. Tidsserier är den empiriska samhällsvetenskapens ryggrad - både bakåt till historien och framåt in i framtiden.

DELTAGANDE PROJEKT I SOM-UNDERSÖKNINGARNA 1986-1989

	1986	1987	1988	1989
MASSKOMMUNIKATION				
Dagspresskollegiet (Lennart Weibull, Karin Björkqvist)	XXX	XXX	XXX	XXX
Medieprojektet (Lennart Weibull)	XX	X	X	
Internaliserad kultur (Bo Reimer, Karl Erik Rosengren)	XXX	XXX	XXX	X
Publicistisk sed (Lennart Weibull)		XX	XXX	XXX
Lokal- och närradio (Lowe Hedman)				XXX
Doktorander masskommunikation (Robert Burnett, Jan Strid)		X	X	X
STATSVETENSKAP				
Kärnavfallsprojektet (Sören Holmberg)	XXX	XXX	XXX	XXX
Valundersökningen (Sören Holmberg)	XXX	XXX	XXX	XXX
Säkerhetspolitik (Rutger Lindahl)	XXX	XXX	XXX	XXX
Boendemiljö (Ulf Bengtsson)	XX			
Kommunal service (Lars Strömberg, Lennart Nilsson)		XX	XX	
Stadsdelsnämnder (Lennart Nilsson, Jörgen Westerståhl)				XX
Kärnkraftsopinionen (Jörgen Westerståhl)	XX			
Utlandsbilden (Jörgen Westerståhl, Folke Johansson)		X		
Riksdagen och massmedierna (Folke Johansson)		X	X	X
Doktorander statskunskap (Ulf Bjereld)	X		X	

Anm: Antalet X efter varje projekt anger ungefärlig omfattning av projektets medverkan.